

J. LACREU, *Diccionari valencià de pronunciació*, 2001, Bromera.

És evident que en els darrers vint anys el català ha eixamplat perceptiblement els àmbits d'ús col·loquials on des de feia segles s'havia –l'havien– confinat. Açò significa que per fi ha pogut prosperar: es fa veure per escrit no solament en la literatura, sinó també en la premsa, per exemple. I sobretot, es fa sentir no tan sols a casa o al carrer sinó també a l'escola o als mitjans de comunicació orals. Aquests canvis han exigit la necessitat que es configure un estàndard oral. Tenir un estàndard implica realitzar una selecció de trets lingüístics que es duga a terme sobre la diversitat, amb l'objectiu de configurar un model de llengua que siga apte per a usos formals i públics. I en aquesta comesa, s'ha de tenir en compte sempre que la diversitat és tret inherent a qualsevol llengua i que, per tant, no s'ha de lluitar contra ella, sinó controlar-la i, sempre que es pugui, aprofitar-se'n.

I en aquest procés d'assoliment d'un estàndard oral on som, segur que farà un paper primordial l'obra que ara ens disposem a ressenyar: el *Diccionari valencià de pronunciació*, dirigit per Josep Lacreu, redactat per Rosanna Mestre, Francesc B. Salas i Ofèlia Sanmartín i editat per Bromera al novembre del 2001. Es tracta d'un diccionari ortoèpic del valencià que pretèn de satisfer les exigències de l'expressió oral que els canvis socials esmentats han creat. El diccionari s'adreça tant als professionals de la paraula que fan servir el valencià oral com a mitjà d'expressió, com també als estudiants, valencianoparlants i castellanoparlants, que de la mateixa manera necessiten saber pronunciar adequadament els sons de la llengua.

El professorat o els professionals dels mitjans de comunicació són col·lectius que necessiten imperiosament disposar d'unes referències que guien la seva fonètica. El català ha estat i és una llengua minoritzada, cosa que implica que els catalanoparlants estem quasi òrfens de pautes de bona pronúncia. Aquesta situació encara s'ha agreujat més en l'àmbit valencià, ja que els grups socials que solen ser modèlics en l'elocució –les classes socials mitjanes o altes de les ciutats– s'han castellanitzat massivament. Conscients, doncs, d'aquestes circumstàncies i de l'artificiositat que pot comportar fer una proposta, diguem-ne, de laboratori, els autors d'aquest diccionari es proposen de continuar assentant els fonaments per a la configuració d'aquest patró fonètic que ja disposa de treballs anteriors que han anat en la mateixa direcció. Tot i això, és de destacar que és la primera vegada que aquestes propostes prenen forma lexicogràfica en l'àmbit valencià.

És molt important que en un país on no hi ha una tradició ortoèpica establida i on la varietat geogràfica no ha estat controlada durant segles, un diccionari d'aquestes característiques explicite els criteris que ha de seguir per a fer la selecció de pronúncies que reclama un estàndard. Com que s'ha de descartar el criteri que hauria pogut oferir la consideració social positiva d'una pronúncia determinada, els autors creuen que una pronunciació adequada està condicionada per l'extensió del fenomen, és a dir, si el nombre de parlants que fan aqueixa realització fonètica és majoritari, hauria de ser acceptable en un registre estàndard. Segons el nostre parer, potser hauria calgut també tenir en compte uns altres criteris que poguessen arrodonir, matisar i, fins i tot, substituir en certes ocasions l'opció escollida pels autors. Al llarg d'aquesta ressenya els posem de manifest.

El diccionari parteix d'un altre principi que ens sembla elemental i encertat. Els autors demanen que hom siga prudent a l'hora de valorar les realitzacions fonètiques dels parlants. La discordança entre la forma habitual de pronunciar un mot i la seva representació gràfica, es diu a la introducció de l'obra, no s'ha

---

d'interpretar en termes d'error. Sempre que una pronúncia no coincident amb l'ortografia siga genuïna, posem per cas la realització assimilada del tipus ['kɔzɔ] per *cosa*, cal entendre-la com a *inadequada* per a un registre estàndard i no com a incorrecta de manera absoluta. Aquesta circumstància condueix a fer comprendre al lector que les pronúncies excloses de l'estàndard no s'han d'estigmatitzar. Efectivament, molts catalanoparlants ja tenen prou sentiment d'inferioritat respecte de les seves pronúncies espontànies perquè un diccionari les rebutge de manera taxativa i sense justificacions. Aquest principi en què es fonamenta el *Diccionari valencià de pronunciació* ens sembla necessari i oportú si vol aconseguir reeixir en la seva comesa.

Ara bé, en un context on la tradició oral formal és deficient, on afloren contínuament conflictes sobre l'acceptació de les seleccions lingüístiques que es duen a terme, on se solen multiplicar les propostes de solució; en un àmbit on, en definitiva, sovinteja la controvèrsia, fruit de la minorització que pateix la llengua, no és gens senzill encertar-la. Encara és més complicat quan urgeix un obra lexicogràfica d'aquestes característiques i quan la seva confecció requereix un treball ardu i una minuciositat extrema en cadascuna de les milers de decisions que s'han de prendre. Així doncs, acceptant que fer una obra d'aquest calibre ja és un èxit per a la llengua i considerant les dificultats esmentades, mirarem ara de fer petits suggeriments i matisar algunes de les propostes que ens presenta el diccionari que ressenyem.

Si es parteix del fet que cal ser tolerant amb una certa diversitat de les pronúncies estàndard, ja que és desitjable que un estàndard que es conforma al segle XXI partcipe de la diversitat, estaria bé que aquesta tingués presència en cadascuna de les entrades i no solament en l'apartat introductori del diccionari. Quan un usuari consulta una obra lexicogràfica, sobretot si no és especialista, es fixa exclusivament en la forma que es dona a cadascuna de les entrades, que és la que considerarà com a bona. Hem detectat diversos casos en els quals es podrien encabir dues solucions en cada entrada. Aquestes dues pronúncies estàndard podrien estar ordenades seguint el criteri que l'autor cregués més adient –segons l'extensió geogràfica, la proximitat a l'ortografia, l'etimologia, etc–. Es troben, per exemple, en aquesta situació fenòmens com ara la pronúncia amb *e* o amb *a* dels mots, especialment patrimonials, començats per *es-*, *en-*, *em-* i *eix* (la transcripció fonètica de *escola*, *encendre*, *embastar*, *eixam* convindria que fos doble: [es'kɔla] - [as'kɔla], [en'sendɾe] - [an'sendɾe], [embas'tar] - [ambas'tar], [ej'ʃam] / [e'ʃam] - [aj'ʃam] / [a'ʃam]) i alguns amb *e* pretònica no inicial (com ara *llençol*, *gegant*, *lleuger*, *resplendor*, *sencer*, *terròs*, *bescoll*, la pronúncia dels quals podria arregar-se també de manera doble: [ʎen'sɔl] - [ʎan'sɔl], [d̄ʒe'ɣant] - [d̄ʒa'ɣant], [ʎew'd̄ʒer] - [ʎew'd̄ʒer], [resplen'dor] - [resplan'dor], [sen'ser] - [san'ser], [te'rɔs] - [ta'rɔs], [bes'kɔʎ] - [bas'kɔʎ]); l'alternança *e/i* dels derivats en *-ment* de verbs de acabats *-ixer*: *creixement* [krejʃe'ment] / [krejʃi'ment] - [kreʃe'ment] / [kreʃi'ment]; la pronúncia *u* de certs mots amb *o* àtona: *Joan* [d̄ʒo'an] - [d̄ʒu'an] *poal* [po'al] - [pu'al], *Josep* [d̄ʒo'zɛp] - [d̄ʒu'zɛp]; o la diferenciació fonètica entre el masculí i el femení del sufix *-ista*: *turista* [tu'rista] (masc. i fem.) - [tu'riste] (només masc.). Aquesta circumstància evitaria, a més a més, l'aparició de doblats ortogràfics innecessaris del tipus *fumeguera/fumaguera* on una única entrada *fumeguera* donaria lloc a dues possibilitats fonètiques [fume'ɣera] - [fuma'ɣera].

Seguint la tradició d'altres diccionaris fonètics, el *Diccionari valencià de pronunciació* no arreplega les formes rizotòniques dels verbs i seria molt convenient que ho fes. Són especialment interessants aquelles en què cal saber quin grau d'obertura tenen la *o* i *e* quan són tòniques. També, però, seria útil recordar que són pronúncies úniques les del tipus *estudia*, *somia* [estu'dia], [so'mia], que tendeixen a pronunciar-se segons el model castellà.

Tenint en compte els usos dels mitjans de comunicació, és necessari també que un diccionari de pronúncia arreplegue alguns topònims. La fonètica correcta d'un topònim sol ser només coneguda a les localitats que el volten i, per això, cal fixar-ne una forma i una pronúncia estàndard, sobretot dels que poden plantejar problemes (*Santa Pola, Elx, Callosa, València, Maigó*). Fins i tot s'hi podrien fer encabir els antropònims (*Andreu, Mateu, etc.*).

Som conscients, però, que aquestes propostes engruixirien potser massa una obra lexicogràfica, però són qüestions que cal resoldre. Per això, caldria pensar si fóra convenient de donar entrada als mots que no són problemàtics i on l'ortografia és transparent: *abandonat, pista, lòbul, nàutic, etc.* El català és una llengua on l'ortografia, en molts casos, és completament inequívoca i l'aprofitament d'aquesta circumstància podria proporcionar espai per a informacions més útils, i fins i tot permetria que fos viable l'aparició de les realitzacions fonètiques no adequades en l'elocució estàndard perquè l'usuari s'adonés també d'allò que no és acceptable.

Ja hem comentat que els autors consideren que l'extensió geogràfica d'un determinat fenomen fonètic és el condicionant bàsic perquè esdevinga adequat en el registre formal. A pesar que el seu objectiu és configurar un estàndard valencià, creiem que no convé que es perden de vista les solucions de la resta del territori lingüístic català. Una part dels trets que el diccionari restringeix a àmbits d'emissió locals o comarcals responen a l'aplicació d'aquest criteri. Trobem, però, que seria millor que certes solucions molt generals en la resta del català i conegudes en diverses contrades del valencià, s'acceptessen en l'elocució estàndard. Parlem, per exemple, de la pronúncia sense semivocal en mots com *caixa* ['kafja] o *dibuixar* [diβu'ʃar]; l'emudiment de la *r* en posició final de paraula [kan'ta], *posar* [po'za]; l'emudiment de les consonants oclusives (*p/b, t/d, c/d*) en final de paraula quan van darrere *m, n* o *k camp* ['kam], *pont* ['põn], *sang* ['saŋ]; o la pronúnciació com a [u] de la vocal *o* en mots com *collir* [ku'liɾ], *cosir* [ku'ziɾ], *tossir* [tu'siɾ].

D'altres en canvi, a pesar de la seva extensió en valencià, creiem que no s'haurien de recomanar en l'estàndard oral. Encertadament, el *Diccionari* desaconsella les pronúncies ensordides de [z] i [d̪] pròpies del valencià central, a pesar que afirma –de manera ben assenyada– que cal mantenir davant aquestes pronúncies una actitud de tolerància. Tampoc no accepta el betacisme, el ieisme o la caiguda de les *dd* intervocàliques de mots com ara *acabada, cadira* o *llaurador*, tot i que totes aquestes solucions són molt esteses i habituals ja en la majoria del valencià. Per això, trobem que podria resultar poc congruent que es recomane la pronúncia reduïda dels grups patrimonials *tl, tn* o *tm* (*motle, ametla, cotna, setmana*), la pronúncia amb *o* oberta del diftong *ou* en mots com ara *pou, jou, roure, coure, tou*, o la diftongació en *au* de *o* inicial en mots com ara *obrir, ofegar, olorar*. Més encara quan les solucions amb la consonant geminada, la *o* tancada i la no diftongació de la *o* inicial tenen existència encara tant en part del valencià, com en gran part de la resta del català i són les etimològiques. D'altra banda, cal afegir que trobem poc adequat el rebuig de la realització ['ea] del sufix *-esa*, ja que es tracta d'una solució ben general en valencià, etimològica i clàssica.

Per acabar, hem detectat un altra decisió controvertida que mereix un comentari. En mots amb la grafia *x* inicial, ens sembla una mica arbitrari que s'opte directament per la realització africada en determinats casos i s'arracone la pronúncia fricativa. La pronúncia estàndard recomanada per aquest diccionari de mots com ara *xaloc, xaputa, xarampió, xarop, xarxa, xàvega, xeix, xeixa, xerés, xeric, xeringa, xerri, xifra, xíndria, xiprer* és [tʃa'løk], [tʃa'puta], [tʃa'rampi'o], [tʃa'rɔp], [tʃartʃa], [tʃaveɣa], [tʃejʃ], [tʃejʃa], etc. Cal tenir en compte que alguns d'aquests mots no tenen existència en valencià col·loquial i d'altres s'hi senten molt

---

sovint amb la fricativa, amb vocal epentètica o sense ([ʃ]àvega-a[jʃ]àvega, [ʃ]aloc-a[jʃ]aloc, [ʃ]arop-a[jʃ]arop, etc) –i fins i tot amb *s* etimològica, com és el cas de *xiprer* [si'prer]. Per això, creiem que caldria donar preferència en l'elocució estàndard a les realitzacions fricatives. Semblantment, es pot esmentar l'acceptació única de la pronúncia amb *e* oberta dels mots acabats en *-est*, *-ença*, *-ensa* (*honest*, *molest*, *modest*, *est*, *oest*; *coneixença*, *naixença*, *llença*), on almenys caldria acceptar tant la pronúncia amb *e* oberta com amb *e* tancada, o la preeminència que atorga a l'articulació bilabial de la nasal en mots com ara *compte* o *prompte* en lloc de les habituals [k'onte], [p'ronte].

Hi ha, puntualment, certes propostes que ens semblen desaconsellables, ja que ni la pronúncia tradicional ni l'etimologia hi donen suport. Caldria tenir en compte per a edicions futures casos com la pronúncia dels mots acabats en *-erm* (*verm*, *ferm*, *erm*) que el diccionari dóna amb *e* oberta i tocaria que fossen amb *e* tancada, i d'altres realitzacions aïllades com ara les de *veça*, *envers*, *devers*, *socors*, *baixalemany*, *foija*, *foll*, *delme*, *serf*, *grèvol* que hi apareixen com a [v'esa], [en'vɛrs], [de'vɛrs], [so'kɔrs], [bajʒale'maɲ], [fɔdʒa], [fɔɫ], [dɛlme], [sɛrf], [grɛvol] i caldria que fossen [vɛsa], [en'vɛrs] - [en'vɛs], [de'vɛrs] - [de'vɛs], [so'kɔrs] - [so'kos], [bajʒale'maɲ], [fɔdʒa], [fɔɫ], [dɛlme], [sɛrf], [grɛvol].

En definitiva, aquesta obra era peremptòria i, ara que ja la tenim, ha d'esdevenir cabdal per al funcionament del valencià estàndard oral. No ho podem negar pas i ens n'hem de congratular. Ara bé, tot és millorable, sobretot en aquests moments en què som al principi d'un procés que ens hauria de dur a l'estabilització d'una elocució estàndard. L'adequació dels criteris aplicats per aquest diccionari a la selecció de formes estàndard es podria revisar parcialment, tot i que, en general, creiem que és bastant encertada. Per damunt d'això, però, caldria subratllar que un diccionari ortoèpic hauria de mostrar de manera més explícita una certa diversitat, sistemàticament oferida i valorada en la justa mesura. És cert que açò podria contribuir a aconseguir un estàndard oral menys unitari, però creiem que el faria esdevenir més estable, més mal·leable, més fàcil d'assumir, menys controvertit i amb menys dificultat per a fer-se servir.

El camí d'assoliment d'un estàndard oral valencià ja està iniciat i, gràcies a obres com el *Diccionari valencià de pronunciació*, els valencians podem disposar d'una pauta d'elocució per a registres formals que, si bé és perfectible, es presenta cada vegada més sòlida i més a l'abast de tots.

CARLES SEGURA I LLOPES
Universitat d'Alacant

Josep MASSOT I MUNTANER, *De la guerra i de l'exili. Mallorca, Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)* i *Antoni M. Sbert, agitador, polític i promotor cultural*, «Biblioteca Serra d'Or», 247 i 255, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2000, 331 i 374 pàgs.

En un article dominical aparegut el febrer de l'any passat al *Diario de Mallorca*, José Carlos Llop retreia a l'«historiador benedictino» (repetia el qualificatiu, amb diverses variants dirigides al descrèdit) el que considera una espècie d'obsessió per Villalonga. Un malentès del periodista, desconeixement de la Regla o simple manca de lectures. Perquè el cas és que qui hagi llegit la considerable producció de Josep Massot haurà de convenir que el mateix interès i dedicació exhaustiva li provoquen totes les qüestions que tracta,

---

i en tracta moltes. En aquest sentit, com a historiador comparteix amb els del seu ofici el tarannà bàsic que distingeix els estudiosos (o els pensadors o els científics) dels treballadors amb horari d'oficina. L'adjectiu, altrament, el qualifica (de forma honorable, al contrari del que Llop pretén) i el distingeix dels mètodes usats per alguns periodistes posats a historiadors. Historiador benedictí podria ser, fins i tot, una definició taxonòmica i, en el cas de Massot, gairebé una tautologia.

Tenim ocasió de comprovar-ho, novament, en els dos darrers llibres que ha publicat, representatius de bona part dels seus interessos (que són els de molts de nosaltres) i de la seva manera de fer, presidida per una dedicació perseverant a tots i cadascun dels seus objectes d'estudi (que no considera mai exhaurits, atès que sempre poden sorgir noves dades), per un rigorosíssim control de l'estat de la qüestió de cada cosa, per l'atenció als documents de primera mà i per la destresa amb què estableix el seu sentit («els fa parlar», diria Pierre Vilar). Així, les fonts (publicades, inèdites o orals, de les quals donen compte les substancioses notes al peu i els annexos) no tenen, per a Massot, un caràcter merament funcional i encara menys «il·lustratiu», sinó que formen l'esquelet d'un discurs historiogràfic –basat en la investigació, el contrast documental i la contínua revisió i *mise au point* dels treballs propis i aliens– que fa de la fiabilitat un principi. I això al marge de les «manies» o fascinacions que puguin exercir sobre l'autor personatges franquistes o republicans, mallorquins i forasters, o fins i tot parents.

Aquestes qualitats són especialment gratificants quan es tracten qüestions tan propenses al mite i tan sotmeses a interpretacions preconcebudes (o a l'inevitable maniqueisme fílmic o a un presentisme molt més incompreensible però ben actiu, per exemple, en algunes figures de l'assagisme espanyol) com les relacionades amb la guerra civil i amb l'exili. Els dos llibres toquen de ple aquests períodes, per bé que són el producte de dues operacions diferents: el primer de síntesi d'«aspectes» de la història, per dir-ho en termes aproximadament espriuans; i d'expansió, d'explicació global d'una trajectòria el segon. Així, *De la guerra i de l'exili* constitueix un mosaic de dotze monografies sobre episodis i personatges que Massot havia tractat en estudis anteriors, i que ara posa al dia, o que està investigant en l'actualitat (tot allò que es relaciona amb la Fundació Ramon Llull de París, per exemple) i que procura donar a conèixer en diferents versions sempre novedoses, sovint més dilatades, com és el cas del llibre *Antoni M. Sbert, agitador, polític i promotor cultural*, que és una articulació extensiva i completa (per ara) dels seus treballs sobre aquesta figura crucial en la història política i cultural del país.

Precisament Sbert constitueix un motiu-pont entre les dues obres. Els aspectes triats al primer llibre com a part del mosaic són els que ocupen el capítol I, *Antoni M. Sbert i l'expedició de Mallorca (1936)* i el capítol IX, dedicat a l'èxode d'alguns directius i treballadors rellevants de la FRL i de la *Revista de Catalunya* durant la primera etapa parisenca: Sbert, Armand Obiols, Mercè Rodoreda, l'administrador-gerent de l'entitat P.L. Berthaud, i la secretària Maria Antònia Freixes, que foren els darrers a abandonar París a les envistes de l'ocupació de la ciutat el juny del 40. Es desplega, així, un episodi, ja ressenyat per Massot de forma més marginal en anteriors contribucions, i es dóna a conèixer en Annex una documentació inèdita, les cartes de Berthaud i Sbert a Pous i Pagès relatant aquest viatge accidentat. Cartes que complementen molt valuosament les ja conegudes (com les de Rodoreda a Anna Murià, la d'Obiols a Ferran Soldevila, reportada per aquest als dietaris, o la de Sbert a Andreu i Abelló, ja transcrita anteriorment pel mateix Massot) i que valdrien el volum si no fos que aquest té d'altres mèrits. Un dels principals, i el que dóna unitat al conjunt, és el de situar estrictament cada un del dotze temes que es tracten dins els microcontextos anunciats pel subtítol del llibre, sense oblidar mai, però, el context general a què el títol al·ludeix. Una estructura, doncs, que presenta diferents figures i episodis no només *dins* un lloc i un temps històric, sinó

---

formant-ne part, influint-hi en graus i formes diverses en els esdeveniments polítics o culturals i, també, essent-ne, persones i projectes, profundament influïts.

El perill de fragmentació episòdica en relació amb els esdeveniments del període es conjura, a més, per l'ampli marc de referències comentades (i sovint discutides, en una lloable croada antitòpics) que l'autor posa a disposició d'un eventual lector que desconeixi, posem, la importància política, militar i estratègica de Mallorca durant la guerra civil, el rol del monestir de Montserrat en el sector republicà català i espanyol o la funció de les plataformes culturals a l'exili. I s'evita també la disgregació de la temàtica per la relació que s'estableix entre l'aspecte tractat i tot allò que s'hi ha escrit prèviament («un diàleg permanent» ha dit algú que se m'ha avançat en aquesta valoració), sigui sobre els intel·lectuals relacionats amb Mallorca entre la guerra i la postguerra, la història del Comte Rossi, l'Obra del Cançoner Popular o les memòries de Carles Gerhard, excel·lent excursió al «folre de la història» escassament atesa pels historiadors, sigui dit de passada.

Aquest diàleg es produeix, paral·lelament, entre les diferents peces del mosaic: no podia ser altrament en els set primers capítols, dedicats a diferents qüestions sobre l'ocupació de Mallorca i l'expedició de Bayo: el desembarcament vist des d'una òptica política (cap. II), militar (cap. III) o personal, com és el cas d'una miliciana que formava part de l'expedició i va escriure un diari que ha estat força divulgat, que ha tingut una certa fortuna literària (ha inspirat dues novel·les) i que havia estat difós a Itàlia precisament pel *conde Rossi*, a qui se li dedica el capítol VI. Aquest diari (comentat al capítol IV) parla, al seu torn, de dues germanes d'origen mexicà, enrolades a l'expedició com a infermeres, que són citades també per Bernanos als *Cementiris* i que han estat finalment identificades per Massot (capítol V). Comparteixen, amb l'anònima autora del diari, la tràgica sort de morir afusellades per ordre de Rossi

Ara bé, la resta de capítols dialoguen també amb aquest bloc, perquè episodis i persones s'hi troben contínuament involucrats: veiem, per exemple, que Llorenç Villalonga (a qui se li dedica més endavant, al capítol X, un apunt sobre una de les seves modalitats autobiogràfiques de procedir) va mostrar-se indignat per les vexacions a què foren sotmeses les esmentades infermeres de l'expedició de Bayo; que Sbert i M.A. Freixes formaven part dels visitants assidus de Montserrat (cap. VIII, dedicat a Carles Gerhard) o com va ser gràcies a ell que fou admès Baltasar Samper a la Residència per a intel·lectuals de Tolosa de Llenguadoc (capítol XII). Fins i tot, en el terreny de l'anècdota, podríem considerar que entre els «*hereus dels conqueridors/fills de cent cases nobles/Que regnaren en els pobles/I encara n'eren Senyors*» d'un poema de Sbert (val a dir que entre els seus molts mèrits no excel·leix el de poeta), inèdit fins avui i reproduït al primer capítol, s'albira l'ombra, *avant la lettre*, de don Toni de Bearn (suggerixo la qüestió a J.C. Llop de forma desinteressada).

En el terreny de la categoria, però, hi constatem dades fonamentals, com és el fet, per exemple, que la *Revista de Catalunya* de la FRL i *Occident* d'Estelrich projectaren, pràcticament en paral·lel, sengles números sobre Joan Lluís Vives i l'humanisme, amb idèntica voluntat (que no vol dir amb idèntica raó) de demostrar des de «l'afirmació catalana» i des de «la afirmación española», respectivament (atenció als apèndixs del capítol XI), la seva situació dins el binomi civilització-barbàrie. Cosa que, entre d'altres profitoses reflexions que poden fer-se sobre la ideologia sustentada pels intel·lectuals dels dos bàndols en conflicte durant la nostra darrera guerra, ajuda a percebre el caràcter de determinats posicionaments, i no sols de catalans; el cas d'E. Allison Peers, col·laborador l'any 1938 de la Institució de les Lletres Catalanes i disposat, després, a escriure sobre Vives per al número d'*Occident* és altament significatiu.

Altrament, si es volgués considerar des d'una perspectiva distinta, una bona part de les persones que apareixen al llibre tenen característiques novel·lesques i no pas, precisament, perquè l'autor tingui

---

tendència a ficcionalitzar. Què podríem dir d'un Arconovaldo Bonacorsi, que sembla d'opereta, si no fos que sabem la quantitat de morts de debò que seguiren l'ordre vociferant de «*Tutti i rossi fucilati*»? O del germà Areso, porter de Montserrat i autor d'unes notes impagables (d'estil «peculiar», diu Massot prudentment), que sembla tret d'una novel·la d'Umberto Eco? Aquests «personatges» foren, però, gent de debò i la seva actuació fou de debò (documents canten), perquè el teixit de la història està format també per tot d'estrats, de perspectives, d'actuacions, de responsabilitats, que cal conèixer i escatir.

Novel·lesca sembla, així mateix, però en un sentit completament oposat, la vida del polític i promotor cultural Antoni M. Sbert, protagonista d'una biografia ben agitada, viscuda sovint a contracor, perquè les seves conviccions ideològiques, el seu temperament de treballador incansable i la seva capacitat d'organitzador eficaç no el feien el millor candidat per a una trajectòria tan abrupta com la que li va tocar viure (a ell, i a d'altres), precisament, a causa de les esmentades característiques ideosincràtiques.

Perquè, ben mirat, una persona amb unes qualitats i disposicions tan marcadament favorables a l'actuació des dels àmbits institucionals, només va poder desplegar-se en condicions regulars després de la caiguda de la Dictadura de Primo, en els anys de la Segona República i, si ho podem considerar encara «regular», durant la Guerra Civil. D'ací que la seva personalitat hagi estat sempre mediatitzada per la funció que, inevitablement, havia d'acomplir en situacions irregulars, primer des de l'oposició (d'ací l'«etern estudiant»), després des d'uns càrrecs vinculats en major o menor grau a un govern i a unes institucions a l'exili, sense territori real i sense mitjans, amb totes les precarietats, malentesos i friccions que en deriven.

Per aquestes raons, una biografia ben documentada era no només un acte de justícia sinó una necessitat: per conèixer el personatge i, també, per establir la, diríem, centralitat de les seves actuacions polítiques i culturals. Així, veiem com Sbert lidera i promou una gran diversitat de plataformes i projectes (de vegades simplement «hi és», en un discret i sempre eficaç segon terme), que Massot ressegueix proporcionant, paral·lelament, el perfil personal i ideològic del biografiat; l'abast i les repercussions de la seva actuació en cada àmbit, i els problemes o les limitacions que, en cada cas, va haver d'afrontar. Massot, com és habitual, estira tots els fils que parteixen de la figura estudiada, tot declarant que es tracta d'«una primera síntesi» (!!!). Un dels més interessants és el dedicat a la Fundació Ramon Llull, investigat per l'autor ja anteriorment i ara d'absoluta actualitat, des que ha aparegut la documentació que va ser salvada pel govern basc a l'exili i dipositada a la fundació Sabino Arana. No dubtem que aquest fil, entre d'altres, continuarà estirant-se fins a descobrir-ne tot el teixit, fins a treure l'ordit de la història.

MARIA CAMPILLO

- Enric GALLÉN *et alii*, *Aproximació al teatre de Rodolf Sirera*, Alzira, Bromera, 1999, 86 p.
Enrique HERRERAS *et alii*, *Trenta anys de teatre valencià*, Alzira, Bromera, 2000, 110 p.
Ferran CARBÓ, *El teatre a València entre 1963 i 1970*, Universitat de València, 2000, 12 p.
Ramon X. ROSSELLÓ (ed.), *Aproximació al teatre valencià actual (1968-1998)*, Universitat de València, 2000. 284 p.

A diferència del que s'havia esdevingut fins ara, els estudis sobre el teatre valencià han passat de ser l'excepció que confirma la regla, a ser, si no una cosa «normal», sí freqüent. El teatre fet pels valencians i

---

per les valencianes comença a cridar l'interés dels investigadors i de no pocs ociosos. Així ara ens trobem davant de quatre títols de dues col·leccions editorials diferents: «La Tarumba Teatre», que aplega les diverses intervencions que es produeixen cada estiu en un seminari en el marc de l'Encontre de teatre a l'estiu d'Alzira, organitzat per l'Associació cultural La Tarumba i que edita Edicions Bromera; i «Teatro siglo xx», que compta amb diverses "sèries" i que edita la Universitat de València. Totes dues, a nivells diferents, han esdevingut referents bibliogràfics consolidats quant a l'estudi del teatre dramàtic valencià contemporani.

Curiosament, però, aquestes quatre obres, amb independència de les col·leccions on han estat publicades, es relacionen les unes amb les altres. Dic curiosament perquè si d'una banda *Aproximació al teatre de Rodolf Sirera* i *El teatre a València entre 1963 i 1970* tracten d'aprofundir en el coneixement de la literatura dramàtica en català al País Valencià, *30 anys de teatre valencià* i *Aproximació al teatre valencià actual (1968-1998)*, estudien el teatre escrit i fet al País Valencià en l'últim terç del segle passat. Si els dos primers títols parteixen d'una opció lingüística, el català com a llengua de les obres estudiades, els dos darrers insisteixen en el marc geogràfic deixant de banda el punt de vista lingüístic. Convindreu amb mi que hi ha un matís, i no irrellevant. Ara, però, només vull apuntar-lo. Més avall hi tornaré.

Aproximació al teatre de Rodolf Sirera, és fruit del seminari esmentat corresponent a l'any 1997 i conté set articles: un d'Enric Gallén sobre la recepció d'aquest dramaturg a Barcelona; un i quart sobre *El verí del teatre*, el primer, una anàlisi de l'obra feta per Roser Santolària, i el segon –el 1/4–, les dues pàgines signades per Emilio Hernández; dues "aproximacions" al teatre de Rodolf Sirera, la primera d'Enrique Herreras, més lineal i panoràmica, la segona de Rafael Pérez González, especialista en l'obra de Sirera i més d'anàlisi dramaturgic; un article de Josep Lluís Sirera sobre l'experiència de la reflexió i l'escriptura a quatre mans, i finalment, un text del director d'escena Vicent S. Genovés, sobre la seua relació d'amistat i professional amb Rodolf Sirera.

La monografia de Ferran Carbó, *El teatre a València entre 1963 i 1970*, s'emmarca en una línia de recerca de l'autor sobre la literatura catalana de postguerra i sobre el teatre valencià d'aquest període. En aquest punt cal recordar la seua obra anterior, escrita en col·laboració amb Santi Cortés, *El teatre en la postguerra valenciana (1939-1962)*, que és l'antecedent directe d'aquesta. L'estudi acota un període breu de temps, vuit anys, un marc geogràfic, València, n'estudia tres autors, Joan Alfons Gil Albers, Vicent Cardona i Rafael Villar, i quatre obres: *Barracó 62* (1963) del primer, *Les paraules i la urgència* (1965) del segon, i *La pluja mor a les teulades* (1969) i *Crònica d'un desesper* (sd) del tercer.

Ferran Carbó fa un bon estudi sobre l'activitat escènica en català a València durant el període assenyalat, i analitza amb deteniment els diversos intents de renovació dramàtica, avalats sobretot pels premis literaris Joan Senent i de la Diputació de València. El nucli bàsic del llibre és l'avaluació d'aquests escriptors i l'anàlisi minuciosa d'aquestes obres, que a pesar de la dedicació ocasional a l'escena valenciana d'aquells, són noms i textos que fins ara havien estat menystinguts i ignorats, particularment en els casos de Cardona i Villar, per motius diversos. Si aquestes peces –d'igual manera que les de Martí Domínguez o Francesc de P. Burguera– no creen escola, aquesta és una altra qüestió.

A més, hi ha també tres capítols que completen l'estudi: un dedicat a l'ús de la llengua en l'escena; un segon que repassa les diferents propostes coetànies sobre les necessitats i les direccions que havia d'emprendre l'escena valenciana, i que mai no va prendre; i un tercer dedicat a les aportacions dramàtiques concretes de les peces analitzades. Només afegiré, quant al primer punt, una qüestió sobre la llengua de *Barracó 62*. En relació als testimonis que hi aporta Carbó, cal dir que sembla ser que la versió

---

catalana de l'obra és posterior, i que el text va ser traduït del castellà al català per ser presentat al premi Joan Senent, que finalment va guanyar. Si més no això és el que un dia m'explicava el professor Lluís Alpera, segons el qual de la traducció de l'original castellà es van encarregar Lluís Aracil i ell mateix, a fi d'animar l'amic dramaturg a provar sort en la seua llengua materna.

Com he apuntat adés, si aquests dos volums comentats fins ara s'interessen pel teatre valencià, pel teatre en català al País Valencià, els altres dos s'ocupen del teatre *fet* al País Valencià amb independència de la llengua en què s'escriu o es representa. Això no tindria cap més importància si no fóra pel fet que aquestes dues obres confonen teatre valencià i teatre independent. "El teatre independent al País Valencià" fóra el títol més correcte per a la primera de les dues obres i, més parcialment, per a la segona.

Trenta anys de teatre valencià, resultat del seminari de 1998, compta amb nou textos, el primer dels quals és d'Enrique Herreras, que en una mena de pròleg com a coordinador del seminari, escriu sobre "Trenta anys de teatre valencià. A la recerca d'una difícil realitat", text en el qual confon premeditadament teatre valencià i teatre independent. A més, no explica el que és el teatre valencià i acaba reclamant un Teatre Nacional Valencià, tot i que no sé si hi vol dir un Teatre Nacional Independent. Després vénen les aportacions d'alguns protagonistes del període, actors, actrius, directors, etc., Empar Ferrer, Manuel A. Conejero, Lluís Fornés o Toni Misó; Manel Chaqués hi aporta la visió d'un tècnic de la gestió, que introdueix el tema de la dansa; Joan Garcés, que dona el punt de vista dels espectadors, i dues visions de síntesi sobre l'evolució dramàtica del període, signades per Maria José Muñoz Peirats i Ramon X. Rosselló.

Ramon Rosselló és també l'editor d'*Aproximació al teatre valencià actual (1968-1998)*, resultat d'un altre seminari, les "I Jornades d'història del teatre valencià", celebrades el novembre de 1998 a la Universitat de València. En aquest, d'un interès molt superior a l'anterior, també tornem a trobar aquesta confusió entre teatre independent i teatre valencià. Això no obstant, en el volum podem apreciar dues parts: una primera centrada en el teatre independent al País Valencià, que s'obre amb un llarg article d'Enrique Herreras, que hi aporta molta informació sobre l'evolució d'aquest teatre en el marc històric acotat, i continua amb els testimonis d'alguns dels protagonistes d'aquell teatre: Julio A. Máñez, Juli Leal o Rodolf Sirera. Aquest bloc es tanca amb una lectura sociolingüística del teatre valencià de la dècada dels 70, signada per Miquel Nicolàs.

La segona part, s'interessa més pel teatre de la dècada dels vuitanta i noranta, i s'obre amb un article de Rafael Pérez sobre l'obra de Rodolf Sirera, al qual segueixen els d'Alferedo Mayordomo sobre la història inacabada del Centre Dramàtic de la Generalitat Valenciana, i un altre de Joan Muñoz sobre la producció privada. Atenció a banda mereix l'article de Virgilio Tortosa sobre el panorama de la dramàtica del País Valencià dels anys noranta –que l'autor qualifica de valenciana–, un paper molt interessant i amb molta informació sobre els nous dramaturgs. Francesc Massip hi aporta la visió de l'historiador i crític teatral que és sobre les dificultats del teatre valencià a Catalunya. Clou el volum una bibliografia bàsica molt útil sobre el teatre fet al País Valencià en aquests trenta anys, elaborada pel coordinador de les jornades i editor de les actes, Ramon X. Rosselló.

L'únic retret, però, és que la major part de les aportacions estan centrades en el teatre fet a l'Horta de València i trobem ben poca sobre el que passava a la resta del País Valencià, sobre el teatre coetani fet a Vinaròs, a Castelló, a Gandia, a Dénia, a Alcoi, a Monòver, a Alacant o a Elx. Sóc conscient de la manca d'estudis previs, però és que també crec que són aquest tipus de jornades les que poden esperar els investigadors a la seua realització. No obstant això, aquesta absència serà corregida, n'estic segur, durant les segones jornades d'història del teatre valencià.

Si el volum sobre l'obra de Rodolf Sirera –malgrat centrar-se excessivament en *El verí del teatre*, com si aquest no haguera escrit altres obres tan interessants o més– contribueix a la divulgació de l'escriptura d'aquest, el de Carbó sobre el teatre valencià de la dècada dels anys seixanta ens introdueix en uns autors i unes obres, en uns anys fins ara mal coneguts. Crec que aquest és un estudi que, tot i que a alguns els pot semblar d'un interès limitat, per aquells que ens ocupem de la història del teatre, és una aportació notable que no només il·lumina el període, sinó que ha d'animar necessàriament a altres investigadors a continuar treballant-hi.

Quant als altres dos títols, cal dir que al marge de les aportacions que hi fan els diferents autors, sembla que hi ha una unanimitat a l'hora d'afirmar que després d'aquests trenta anys sí existeix un *teatre valencià*. Així, si fa uns anys era impossible parlar-ne perquè aquest no existia, pot ser és ja el moment de parlar sobre quina cosa puga ser aquest teatre i on se'l pot trobar, hora de definir el que hi ha, d'on ha sortit i cap a on va.

En un altre costat ja he escrit que a pesar de la complexitat del tema a tractar, és hora que resolguem la qüestió de què cal que considerem com a *teatre valencià*, i què no. El tema, en sóc conscient, no és nou i, a risc de semblar políticament incorrecte, crec que és una qüestió essencial i no convé escamotejar-la o mistificar-la amb eufemismes políticament correctes. Convindreu amb mi que aclarir aquest punt, si més no, és essencial per als historiadors de la literatura. Què vol dir això de *teatre valencià*? El teatre que fan els dramaturgs que viuen i treballen al País Valencià és valencià? Pel cap baix, el que fan els dramaturgs que viuen i treballen i que volen ser valencians, és clar.

En el volum editat per Rosselló hi ha dos textos, un de Rodolf Sirera i un altre de Miquel Nicolàs, que reflexionen sobre les relacions entre teatre i llengua durant el període, i són textos a tenir en compte en tot això que plantege. No crec que calga recordar que en els altres gèneres literaris, la llengua en la qual són escrites les obres fixa nítidament la frontera entre la literatura d'expressió castellanoespanyola i la d'expressió valencianocatalana. La llengua que l'escriptor hi fa servir discrimina en un sentit o altre independentment del lloc de naixença/residència. En el teatre aquesta frontera esdevé -a priori- més imprecisa, més vaga. No obstant això, sempre partesc de considerar com a valencianes aquelles obres que fan servir com a llengua d'escriptura o vehicular el català en el moment de la seua redacció o concepció de l'espectacle, sense tenir-hi en compte el fet que, comercialment i puntualment, es representen en una llengua o altra. Des d'aquesta perspectiva, considere com a teatre valencià tot aquell pensat, escrit, produït, representat o comercialitzat per valencians o valencianes que es consideren valencians i valencianes, i fan servir el català com a llengua vehicular o d'expressió. Això inclou autors com Manuel Molins, companyies com Xarxa Teatre o grups com Pot de Plom. Dit això, cal afegir que, òbviament, no es pot valorar de la mateixa manera grups i iniciatives de finals dels anys seixanta o dels setanta, que els de la dècada dels vuitanta i noranta. El context historicocultural de referència no és el mateix, i això cal no oblidar-ho.

Alguns dels que escriuen en aquests dos volums col·lectius no atorguen cap importància particular a escriure en una o altra llengua. Imagine que el dia que cap d'ells haja de fer una història del teatre espanyol o de la literatura dramàtica castellana al País Valencià, inclourà tant Rodolf Sirera com Manuel Molins, Carles Alberola com Pasqual Alapont. I que a la inversa, si algú ha de fer una història del teatre català o de la literatura dramàtica catalana al País Valencià, inclourà Chema Cardeña i Rafael González, Juan Luis Mira i Alejandro Jornet, perquè, al capdavant, *això de la llengua* no té cap interès, sobretot quan es tracta del català, és clar. Tant un volum com l'altre pequen per aquest cantó: tot és teatre valencià..., però no expliquen què és el *teatre valencià*. I se suposa que són jornades sobre la història del *teatre valencià*.

O pot ser el problema és que donada la situació sociolingüística valenciana, les companyies, els actors, les actrius, els productors i els dramaturgs es decanten a favor d'una llengua diferent a la pròpia perquè el públic la rebutja i s'estima més una llengua diferent per al teatre *culte*, a fi d'arribar a *un públic més ampli*? Si fóra així, aleshores, és molt possible que ens trobarem amb una situació, quant al teatre valencià, molt semblant a la del primer terç del segle, en la qual el teatre còmic es feia en la llengua col·loquial, el valencià, i el teatre culte en castellà. ¿Tot plegat vol dir que no tenim ni podem tenir un teatre netament valencià? Fóra bo que aquest tipus de jornades començaren a incloure aquest tema entre els punts del seu interès.

BIEL SANSANO
Universitat d'Alacant

JAUME SUBIRANA, *Josep Carner: l'exili del mite (1945-1970)*, Barcelona, Edicions 62, 2000.

Parlar de Josep Carner i de la seva biografia vol dir remetre's necessàriament a l'estudi ja clàssic d'Albert Manent: *Josep Carner i el Noucentisme. Vida, obra i llegenda* (1969). A partir d'ara caldrà fer referència també, de manera igualment inexcusable, al nou llibre de Jaume Subirana. De fet, són dos treballs que es complementen. El punt dèbil de la biografia de Manent eren els anys de l'exili, un període complex sobre el qual el biògraf posseïa informació més dispersa i menys sistematitzada, la qual, a més, s'havia de sotmetre al dictat restrictiu de la senyora Anastàsia, que en aquells moments encara se les campava impunement. Jaume Subirana ha completat el tema amb un seriós treball d'investigació sobre el període (en bona mesura amb informació facilitada pel mateix Manent, val a dir-ho), amb la qual cosa es cobreix amb escreix la zona de clarobscur del llibre del 1969. Això no obstant, cal fer constar que l'aportació de Subirana no ha estat pas una sorpresa, sinó més aviat la culminació d'un treball que ja havia donat altres fruits. Un dels orígens del llibre que ara es publica és la tesi doctoral que l'autor va presentar el 1998 a la Universitat Autònoma de Barcelona, titulada *Josep Carner des de Bèlgica (1945-1970). Edició i estudi de la correspondència de Josep Carner i Émilie Noulet amb Marià Manent i Albert Manent*. Esperem que ben aviat puguem disposar també en lletra impresa de l'edició del ric epistolari que la tesi dóna a conèixer. Ja anteriorment, en el volum 2 de *l'Epistolari de Josep Carner* havíem pogut llegir la modèlica edició que Subirana preparà de la correspondència del poeta amb Josep M. Cruzet i Josep Miracle de cara a la publicació el 1957 de *Poesia*. I ben recentment, entre els articles de l'any 2000 del *Journal of Catalan Studies* –la revista informatitzada que coordina Dominic Keown des de Cambridge– n'hem pogut llegir un de Jaume Subirana que es titula «L'exili d'un mite: notes biogràfiques sobre Josep Carner a Bèlgica, 1945-1970». Tot plegat ens situa perfectament en l'òrbita del llibre que ara tenim entre mans i que és, almenys en part, la culminació de tot aquest treball.

Deia Julià Guillamon en una ressenya de premsa que l'aportació de Subirana és interessant, però que encara s'hi arrossegueuen els defectes de «la inercia y los hábitos adquiridos en la universidad» («Carner sin poder salir de la escalera», *La Vanguardia*, 13-X-2000, p. 7). Per una vegada, i sense que serveixi de precedent, haurem d'estar d'acord –ni que només sigui parcialment– amb l'opinió del crític: al darrere de la feina de l'autor s'hi adverteix la xacra impresentable de la feina rigorosa i sempre ben documentada, del

---

bon coneixement de la bibliografia, de la recuperació de material inèdit perdut en arxius polsosos o de la informació sistematitzada que s'ofereix en els diferents apèndixs. Són, sens dubte, els mals hàbits adquirits a la universitat. Deu ser que no som perfectes o que estem posats en altres coses. Doncs... per molts anys i celebrem-ho!

És clar que tota afirmació pot ser matisada (la capacitat de matisar, val a dir-ho, és un altre dels greus «defectes» dels estudis literaris de formació universitària, una afecció molesta i perillosa que, segons sembla, no ha acabat d'encomanar-se encara a determinats sectors de la crítica periodística). La metodologia emprada per Subirana s'acosta molt a la de la biografia d'Albert Manent: l'acoblament de la informació pròpiament biogràfica amb les pinzellades sobre el context historicocultural i amb els apunts de lectura de les obres literàries que Carner va publicant al llarg dels anys. Aquest procediment –que des d'un punt de vista estrictament metodològic sembla perfectament correcte– a la pràctica té, però, avantatges i inconvenients. Permet conèixer, per exemple, moltes dades sobre la història externa dels llibres de Carner d'aquesta època. Aquesta és probablement una de les grans virtuts de l'estudi de Subirana. A partir d'ara disposem, doncs, per exemple, d'informació de primera mà sobre els llibres de Carner publicats a Bèlgica, per a entendre el complex procés de composició d'*El tomb de l'any* o la curiosa aventura de diversos llibres fantasma que no arribaren a veure la llum.

També és veritat, però, que des de d'aquesta perspectiva es pot caure fàcilment en una excessiva acumulació de dades pel que fa a la contextualització: l'excurs sobre la vida de Josep M. Cruzet i la trajectòria d'Editorial Selecta (ps. 93-95) o el repàs de la història de la celebració en la clandestinitat dels Jocs Florals de Barcelona (p. 68), per exemple. Aquests dos esments no deixen de ser purament anecdòtics, certament, però ens posen sobre avís a propòsit del fet que aquest caràcter descriptiu del llibre pugui amagar una certa mancança pel que fa a la interpretació de les dades, de manera que el discurs analític acabi essent una mica simplificador. La manera com estan formulades les conclusions n'és un indicatiu: el paper de Carner a l'exili hi queda resumit en uns quants mots clau (exigència, fidelitat, perdurança, absència), cosa que es pot entendre –des d'un punt de vista d'oportunitat metodològica– com a esforç de síntesi però també com a mostra d'esquematisme. Potser per això, la bona reconstrucció de la història externa dels llibres publicats contrasta amb les limitacions a l'hora d'apuntar una línia d'anàlisi i d'interpretació d'aquestes mateixes obres. Es pot argumentar, és clar, que aquesta no és la intenció del llibre. Certament, no es pot demanar una anàlisi detallada de cada una de les obres, però sí un apunt de lectura una mica més interpretatiu i aprofundit. És veritat que el text vol tenir un cert afany divulgatiu, però no és menys cert que va dirigit a un públic que segurament agrairia una mica més d'anàlisi literària. Val a dir que això és justament el que sí que havia fet Albert Manent en la seva biografia. En aquest sentit, el que es diu, per exemple, d'obres de teatre tan significatives com *Cop de vent* o *El Ben Cofat i l'Altre* no va gaire més enllà d'una exposició de l'argument i dels motius temàtics (*Cop de vent*, sigui dit de passada, sí que ha estat estrenada, almenys en versió televisiva).

D'altra banda, cal tenir present que hi ha alguns aspectes que expliquen la influència del context de l'època en Carner als quals cal accedir-hi des de la lectura de la seva poesia més que no pas des de les dades estrictament biogràfiques. Em refereixo al paper de l'intel·lectual i de l'escriptor en la postguerra –l'europea, alerta!–, cosa que fa que la figura de Carner pugui esdevenir un emblema de l'èxode de la cultura nostrada, però que paral·lelament la seva obra no s'ajusti pròpiament als paràmetres de la poesia catalana d'exili, tal com era concebuda des de l'interior o des dels nuclis més actius de l'exili sudamericà. L'obra literària del

---

Carner d'aquests anys és en bona mesura una mostra de la situació de crisi de l'intel·lectual europeu colpit pel desastre de la guerra i és des d'aquesta perspectiva que segurament podrem entendre millor, per exemple, l'activitat del poeta a la Société Européenne de Culture o, fins i tot, el rerefons de la relació amb Émilie Noulet. Dit d'una altra manera: es pot discutir si poetes a l'exili com Agustí Bartra estan o no connectats amb la poesia europea del moment, però això no es pot plantejar en el cas de Carner perquè, d'alguna manera, ell mateix és la literatura europea i el problema, per tant, no és d'hipotètiques connexions. Jaume Subirana documenta molt bé tant la participació a la Société Européenne de Culture com, especialment, la relació de l'escriptor amb la seva segona esposa. Són, fins i tot, dos dels apartats destacables del llibre pel que fa a l'aportació d'informació inèdita. Però no ho interpreta des de la perspectiva apuntada perquè això obligaria a entrar una mica més a fons en el que pròpiament és l'anàlisi literària.

En aquesta mateixa línia podem considerar que un altre dels moments àlgids del llibre és el repàs que es fa de tota la campanya per a la concessió del premi Nobel. El treball de recerca és exemplar i el resultat inclou fins i tot una autèntica perla: la reproducció de l'informe anònim que algú, des de Catalunya, va fer contra la candidatura de Carner i en defensa, entre d'altres, del gran –deu ser per l'embalum dels llibres– José María Gironella (ps. 223-225). La investigació de Subirana s'atura aquí –que ja és molt– però no té present que, segurament, la campanya per a la concessió del premi estava mal enfocada perquè Carner tenia les de perdre si era presentat com a candidat d'una cultura perdedora i com a mite a l'exili, més que no pas com a paradigma –amb un grau notable d'originalitat, si més no per la llengua emprada– de l'intel·lectual europeu de postguerra. Posats a dir, tampoc no està de més advertir que alguns dels arguments de l'esmentat informe anònim a l'Acadèmia sueca coincideixen gairebé literalment amb els de Sebastià Alzamora en un article recent al diari *Avui* que ha obert una viva polèmica sobre la valoració de l'obra carneriana («Josep Carner: el Príncep a la picota», 18-III-2002, p. 19). L'anàlisi d'aquestes coincidències podria ser un bon exercici d'interpretació per a subtils hermenèutes.

Hi ha altres moments del llibre especialment interessants, d'entre els quals val la pena destacar-ne tres. El primer, el seguiment detallat del viatge de 1970 a Barcelona, que gairebé funciona com a monografia encastada en el llibre, amb conclusions particulars i tot. El segon, la recuperació de *Proverbis d'ací i d'allà* (1974) un llibre que fins ara havia passat pràcticament desapercebut. I el tercer, les dades que s'ofereixen sobre la relació epistolar amb Armand Obiols, una línia de treball que queda oberta i que pot tenir un important rendiment perquè el tipus d'exili d'Obiols és en alguns aspectes comparable al de Carner. També queda pendent un rastreig més detallat dels textos de Carner dispersos en les publicacions belgues, cosa que encara pot deparar alguna sorpresa. Sempre queda feina per fer, malament aniríem si no fos així, però és indubtable que la tasca de Jaume Subirana és extraordinàriament meritòria i deixa el camí molt desbrossat. El llibre és, en definitiva, un bon exemple de per què els autors clàssics –per a Subirana, en el cas de Carner, fins i tot mítics– més que qüestionar-los el que cal es estudiar-los. Que ja ho diu una de les lleis bàsiques de la ciència: els clàssics no es creen ni es destrueixen, només es transformen.

JAUME AULET